

FAKSIMIL

Donald Broady, "Utbildning – arbetsmarknad – arbetsplatser",
pp. 1–14 i *Skola – Arbetsliv*. Skolöverstyrelsen, FoU-byrån, Stockholm
1981, ISBN 91-7662-004-2.

[Skriftens omfång är 63 sidor. Undertiteln lyder: "Anföranden och
diskussioner vid en konferens den 17–18 april 1980 anordnad av
skolöverstyrelsen, byrån för pedagogiskt forsknings- och
utvecklingsarbete på uppdrag av skolöverstyrelsens pedagogiska
nämnd".]

SKOLÖVERSTYRELSEN

Byrån för pedagogiskt
forsknings- och
utvecklingsarbete

SKOLA - ARBETSLIV

SKOLA - ARBETSLIV

En konferensrapport

Stockholm 1981

SKOLA - ARBETSLIV

Anföranden och diskussioner vid en konferens
den 17 - 18 april 1980 anordnad av skolöver-
styrelsen, byrån för pedagogiskt forsknings-
och utvecklingsarbete på uppdrag av skolöver-
styrelsens pedagogiska nämnd.

SKOLÖVERSTYRELSEN
Byrån för pedagogiskt
forsknings- och utvecklingsarbete
Pedagogiska nämnden

Stockholm 1981

Dnr L 80:216
ISBN 91-7662-004-2

Rapporten kan beställas från

Skolöverstyrelsen
Byrån för pedagogiskt forsknings-
och utvecklingsarbete (L 3:1)

106 42 STOCKHOLM

Telefon 08 - 14 06 60 - 2282

INNEHÅLL	Sida
FÖRORD	I
UTBILDNING-ARBETSMARKNAD-ARBETSPLATSER Donald Broady	1
SYO-PROJEKTET Carl Åsemar	15
UTBILDNING-ARBETE Några preliminära resultat från projektet UTGY (Utvärdering av gymnasieskolans studievägar) Rune Axelsson	26
GRUPPDISKUSSIONER Utgångspunkter Redovisning av gruppdiskussioner	37
HEARING MED FÖRETRÄDARE FÖR ARBETSMARKNADENS PARTER Redovisning av en plenardiskussion	51
BILAGOR	
1. Inbjudan till konferens om Skola-Arbetsliv Program och utsändningslista	
2. Deltagarförteckning	
3. Gruppindelning	

F Ö R O R D

Relationen mellan utbildningssystem och arbetsliv är central i många sammanhang. Detta gäller inte minst i samband med diskussioner om meningsfull utbildning (ett av SÖ prioriterat område). Ungdomsarbetslöshet, krav från arbetsmarknad/arbetsliv etc har i högre grad än tidigare ställt krav på exempelvis förändrad studie- och yrkesorientering och en anpassning av skolan till arbetslivet.

Forskningsområdet utbildning-arbetsliv är delvis nytt och det är väsentligt att frågeställningarna preciseras. Som en del av detta arbete, anordnades på pedagogiska nämndens uppdrag en konferens under temat Skola-Arbetsliv den 17-18 april 1980. Konferensens syfte var att belysa några av teorifrågorna inom området samt att ge inblick i aktuell forskning i relation till konkreta erfarenheter av lokalt utvecklingsarbete, kompletterade med synpunkter från arbetsmarknadens parter.

Till konferensen inbjöds representanter för forskningsinstitutioner, arbetslivets organisationer samt utbildningsadministratörer på lokal och regional nivå (skolstyrelser och länskolnämnd) och på central nivå (SÖ, UHÄ och Utbildningsdepartementet). Deltagarna finns förtecknade i bilaga.

Konferensen inleddes av Åke Gillström, ordförande i pedagogiska nämnden, som hälsade de närvarande välkomna. Han betonade vikten av att finna former för samverkan mellan skola-arbetsliv och att utveckla kunskap om hur arbetslivet på ett relevant sätt skall föras in i skolans arbete. Åke Gillström hoppades att konferensen skulle bli givande och resultera i att framtida forskningsbehov definierades. Två temata för de kommande gruppdiskussionerna lämnades:

- Vilket bör innehållet i skolans undervisning om arbetslivet vara?
- Vilka FoU-insatser behövs för att ge nödvändiga kunskaper om relationen skola-arbetsliv.

Första konferensdagens förmiddag ägnades åt tre anföranden. Donald Broady diskuterade i huvudsak två frågor i sitt anförande Utbildning-Arbetsmarknad-Arbeitsplatser. Dels diskuterades "forskarintressen" kontra "beslutsfattarintressen" i relation till kvalitativa respektive kvantitativa forskningsmodeller. Dels diskuterades arbetsmarknadens respektive arbetsplatsernas kvalifikationskrav samt de konsekvenser dessa krav har/borde ha för utbildningen. Carl Åsemar presenterade projektet Uppföljning av försöksverksamhet med ny SYO-funktionär; undersökningsuppläggning och resultat. Rune Axelsson presenterade preliminära resultat från projektet Utvärdering av gymnasieskolans studievägar under titeln Utbildning-Arbete. Här redovisades intervjuer som beskrev intervjupersonernas arbetssituation, tre till fem år efter avslutad utbildning.

Under senare delen av konferensens första dag skedde gruppvisa diskussioner kring de två, tidigare nämnda, temata. Redovisning av gruppdiskussionerna avslutade dagen.

Konferensens andra dag ägnades åt en paneldebatt med företrädare för arbetsmarknadens parter. Konferensen avslutades av Åke Gillström som riktade ett tack till samtliga medverkande, med förhoppningar om att konferensen bidragit till ökad förståelse för behovet av samverkan mellan utbildning och arbetsliv.

I denna rapport återges de anföranden som hölls vid konferensen samt i sammanfattad form vissa gruppdiskussioner och den andra dagens paneldebatt. Rapporten har disponerats analogt med konferensens uppläggning.

Åke Gillström

Ulla Riis

ordförande
pedagogiska nämnden

avdelningsdirektör
byrån för pedagogiskt
forsknings- och utveck-
lingsarbete

UTBILDNING - ARBETSMARKNAD - ARBETSPLATSER

Donald Broady

Forskningsgruppen för läroplansteori och kultureproduktion, Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Pedagogiska institutionen. - Arbetar för närvarande inom SIA-SYO-projektet.

Jag skall bara säga två saker men ta god tid på mig. För det första vill jag ge en kommentar till syftet med den här konferensen. För det andra har jag blivit ombedd att utveckla en idé om hur man skulle kunna få litet bättre ordning på diskussionen om samband utbildning - arbetsliv, möjligheterna till arbetslivsanknytning etc.

Jag vill föreslå att vi löser upp begreppet arbetsliv genom att skilja mellan arbetsmarknad och arbetsplatserna, och att vi sedan ställer frågan vad utbildningen faktiskt förbereder för. Vi vill kanske gärna att den bl a skall förbereda för arbetsplatserna, för de faktiska arbetsvillkor och möjligheter att förändra dessa som väntar eleverna i framtiden. I själva verket förbereder utbildningen, åtminstone i ungdomsskolan, *i första hand* för arbetsmarknaden - misstänker jag. Det verkar också troligt att flertalet undersökningar om samband utbildning - arbetsliv egentligen ger vissa kunskaper om arbetsmarknaden, däremot inte direkta kunskaper om förhållandet mellan utbildningen och tillvaron på arbetsplatserna - trots att vi ofta är intresserade av det senare slaget av kunskaper.

Den tanken skall jag utveckla om en liten stund. Först skall jag göra en annan reflektion, som också har med forskning om utbildning och arbetsliv att göra och som ansluter till syftet med den här konferensen.

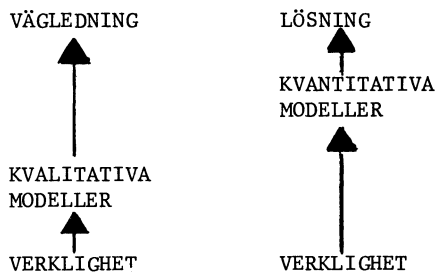
Utöver morgondagens hearing har konferensen ett dubbelt syfte:

att ge inblick i pågående forskning inom problemrådet skola - arbetsliv,

att belysa problem kring försöken att närma skola och arbetsliv till varandra.

I och med detta syfte finns en välkänd målkonflikt inbyggd: å ena sidan forskarintresset av att begripa varför verkligheten ser ut som den gör, å andra sidan intresset för åtgärder, dvs skolfolks, planerares, politikers och arbetsmarknadsparternas intresse av att förändra eller ibland förebygga oönskade förändringar. Nu vill jag inte beskylla forskarna för att vara ointresserade av att ingripa i verkligheten eller andra för att vara ointresserade av att begripa verkligheten. Men den nämnda målkonflikten brukar ändå dyka upp i sammanhang som det här. Ett försök att överbrygga den är kravet att forskningen skall vara åtgärdsorienterad, ett krav som ofta följer med utbildningsforskningens sektorsanknytning.

Vad är egentligen åtgärdsorienterad forskning? Åtminstone för mig är den här figuren klargörande:

Figuren är hämtat ur David Philipsons avhandling Kapitalfunktioner och arbetarnas ställning¹, som han disputerade på för någon månad sedan i ämnet företagsekonomi. Inom denna disciplin

skiljer Philipson mellan två slag av forskning. För det första sådan som leder fram till *kvalitativa modeller*. Med dessa försöker man fånga förhållandevis mycket av verklighetens komplikation, vilket kan uttryckas så att de kvalitativa modellerna så att säga ligger "nära" verkligheten; därför den korta pilen i figuren. Inom forskningsfältet utbildning - arbetsliv kan vi tänka oss att exempelvis en undersökning som Christiansson/Andersson Ett lokalt skolväsen² eller bland nu aktuella undersökningar PUKKS-projektet i Aalborg³, dvs sådana undersökningar som eftersträvar en mångsidig beskrivning av hur förhållanden mellan utbildning och arbetsliv gestaltar sig lokalt, sysslar med "kvalitativa modeller". Andra kvalitativa modeller i David Philipsons mening skulle vara t ex bredare socialisationsteoretiska, utbildningssociologiska eller utbildningsekonomiska teoribyggen, vilka försöker fånga mer grundläggande sammanhang i förhållandet mellan utbildning och arbetsliv. Sådana teorier har ambitionen att ligga verkligheten nära, eftersom de innebär försök att fånga in komplicerade och underliggande sammanhang. I gengäld blir avståndet långt till åtgärderna, de "löser" inte problem i betydelsen att de direkt föreskriver åtgärder. Där- emot kan de i bästa fall ge vägledning till praktiker, poli- tiker och administratörer.

Inom företagsekonomin dominerar dock inte kvalitativa modeller, konstaterar Philipson, utan vad han kallar *kvantitativa mode- ller*, vilka tjänar till att ge mer direkt beslutsunderlag, lös- ningar på problem som gäller t ex ett företags planering, in- vesteringsbeslut osv. Inom fältet utbildning - arbetsliv skulle exempel på kvantitativa modeller vara t ex statistiska under- sökningar, prognosverksamhet, viss utvärdering och enkätunder- sökningar osv, som ganska oförmedlat kan fungera som besluts- underlag. Termen "kvantitativ modell" är kanske något vilse- ledande; det avgörande är inte att resultaten kan sättas på siffror utan just att resultaten tämligen direkt kan tjäna som beslutsunderlag. En utvärdering av en försöksverksamhet som

t ex innebär att önskat utfall jämförs med faktiskt resultat, eller som är en enkel attitydmätning med syftet att fastställa om de inblandade säger sig vara nöjda, utan att några fler ingående studier av förutsättningarna för försöksverksamheten utförs. En sådan utvärdering vore ett exempel på vad Philipson menar med "kvantitativa modeller"⁴.

Nu vill jag genast klargöra, eftersom ni förmodligen misstänker att jag tänker "hacka" på de kvantitativa modellerna, att jag inte tror att den ena sorten *i och för sig* är sämre eller mindre nödvändig än den andra. Både kvalitativa och kvantitativa modeller behövs. En av Philipsons poänger är att bägge sorterna *alltid* finns med när beslut fattas - och vidare att de kvalitativa alltid är bestämmande. Men ofta är dessa inte explicit formulerade, de finns med som underförstådda utgångspunkter och helhetsförståelser; i våra sammanhang t ex som en utbildningspolitisk grundsyn som uppfattas som självklar. Sådana här kvalitativa modeller eller föreställningar om större sammanhang finns således alltid med, och är enligt Philipson bestämmande över hur de kvantitativa resultaten tolkas och används.

Om den tanken är riktig, gör vi ofta misstaget att betrakta de kvantitativa modellerna som mer åtgärdsorienterade, för att de så att säga ligger närmare åtgärden, problemet som skall lösas. Därmed kan kvantitativa resultat få rättfärdiga beslut, som egentligen i högre grad bygger på uttalade, mer kvalitativa eller grundläggande föreställningar, exempelvis om skolans uppgift.

Vidare är det egendomligt att kvantitativa modeller i betydelsen resultat av begränsade undersökningar med hårt styrda förutsättningar som ganska omedelbart skall fungera som beslutsunderlag - som många prognoser eller i det ovannämnda exemplet ett lokalt utvecklingsarbete som utvärderats från några lätthanterliga kriterier utan att förutsättningarna studerats närmare - brukar

betraktas som *konkreta*. Det kanske beror på att de är lätta att rapportera och att rapporterna är lätta att läsa.

Man skulle med större rätt kunna kalla dem abstrakta i ordets rätta betydelse, dvs lösriivna från en helhet. Abstrahera betyder ju att dra något från en helhet. Det vore rimligare att reservera termen "konkret" för teorier, modeller eller beskrivningar med större anspråk på att fånga in verklighetens komplikation, dvs sådana som Philipson benämmer kvalitativa.

Jag skall försöka förtydliga det här sista, om abstraktionen, när jag nu övergår till några reflektioner om forskning kring sambandet utbildning - arbetsliv och försöken om att "arbetslivsanknyta" skolan⁵. I den aktuella diskussionen om bl a arbetslivsanknytning, pryö, prao, yrkesträning, förekommer nämligen ofta att man i förhoppningen att erhålla ett mer lätthanterligt beslutsunderlag avlägsnar sig från verklighetens komplikationer och abstraherar, dvs lösriver problem från större sammanhang - allt i avsikt att snabbare komma till skott, nämligen att kunna resonera om åtgärder.

Exempelvis behöver man svar på frågorna: Vilka formella eller andra kvalifikationer behöver egentligen eleverna, dvs vad skall skolan ge för att svara mot kraven som möter eleverna i arbetslivet? Behöver de mer grammatik, engelska, hut och hyfsning eller andragsradsekvationer? Vad krävs av olika yrkeskategorier i dag och vad kommer att krävas i morgon? För att erhålla svar på sådana frågor kan man försöka hämta beslutsunderlag från t ex avnämrandundersökningar, behovsundersökningar, dvs man kan skicka frågeformulär till företagsledare, personalchefer eller den högre utbildningens ämnesrepresentanter och inhämta deras åsikter om vad skolan bör lära ut. Eller också, vilket är vanligare, kan man göra statistiska sammanställningar över vilka människor som faktiskt får vilka arbeten, och deras examina,

betygsgenomsnitt, socioekonomiska bakgrund etc. Eller också kan man med andra metoder försöka prognostisera kommande arbetskraftsbehov och bestämma utbildningars dimensionering och kanske i någon mån innehåll därefter.

Nackdelen med dylika data är emellertid att de egentligen inte ger direkta svar på frågor av ovan nämnda slag, som har med arbetsplatsernas krav på den blivande arbetskraften att göra. Detta har att göra med det strukturella förhållandet att i varje marknadsekonomi, där konkurrensen fungerar, träder arbetsmarknaden in mellan den offentliga utbildningssektorn och arbetsplatserna:

Utbildning	Arbetsmarknad	Arbetsplatser
------------	---------------	---------------

Jag gör alltså en åtskillnad mellan arbetsmarknaden, som är den marknad där arbetskraften köps och säljs, och arbetsplatserna/yrkeslivet, där den redan sålda arbetskraften sätts i verksamhet. Om vi förutsätter en fungerande konkurrens så att arbetsmarknaden verkligen är en "fri" marknad, där "fria" lönarbetare bjuder ut sin arbetskraft till försäljning, i så fall gäller följande generella regel:

DEN OFFENTLIGA UTBILDNINGSEKTORN KVALIFICERAR DIREKT FÖR ARBETSMARKNADEN OCH BARA INDIREKT FÖR ARBETSPLATSERNA.

Det är nödvändigt att i analysen hålla isär å ena sidan arbetsmarknadens kvalifikationskrav, å andra sidan arbetsplatsernas kvalifikationskrav.

Det borde vara uppenbart, särskilt i dessa tider av strukturomvandlingar, företagsnedläggningar och ungdomsarbetslöshet, att varje lönarbetare är nödsakad att först och främst sörja för att skaffa sig kvalifikationer som gör hans arbetskraft säljbar på arbetsmarknaden. Dessa arbetsmarknadens kvalifikationskrav sammanfaller långt ifrån alltid med kvalifikations-

kraven som arbetsplatserna, yrkesutövningen, de väntande arbetsuppgifterna ställer. Och lönarbetaren måste först få sin arbetskraft såld innan han eller hon hamnar på en arbetsplats. Om detta lyckas eller inte, beror på kvalificeringen för arbetsmarknadens aktuella krav. Fråga de flickor som gått fordonsteknisk linje, påhejade av frejdiga syo-funktionärer och andra vuxna utan vare sig könsfördomar eller insikter i arbetslivets realiteter, och som nu finner att på arbetsmarknaden efterfrågas manliga bilmekare.

Det är detta förhållande, att utbildningen kvalificerar direkt för arbetskraftsförsäljningen på arbetsmarknaden och bara indirekt för arbetsplatsen, yrket, arbetsuppgifter som väntar, dvs att arbetsmarknaden träder in mellan utbildning och arbetsplats - det är detta enkla men konsekvensrika förhållande som brukar glömmas bort när skolans behov av "arbetslivsanknytning" diskuteras. När man beklagar skolans "isolering" glömmar man, att just detta slags isolering, åtskillnaden skola - arbetsplats, är ofrånkomlig så länge arbetskraften kvalificeras och sorteras i utbildningen, distribueras på arbetsmarknaden, och först därefter konsumeras på arbetsplatsen. I individens liv träder arbetsmarknaden in mellan skolan och den framtida tillvaron på en arbetsplats.

I ljuset därav förefaller åtskilliga inslag i diskussionen om integrering skola - arbetsliv, pry, prao, ökad direkt yrkesförberedelse osv egendomligt verklighetsfrämmande. Skolelevernas arbetsplatsbesök, praktikperioder, yrkesträning kan kanske se ut som en omedelbar sammankoppling skola - arbetsliv men är i själva verket ett primärt led i elevernas kvalificering. Och kvalificeringen sker, som sagt, omedelbart för arbetskraftsförsäljningen, dvs för arbetsmarknaden. En nära till hands ligande praktisk slutsats är att dessa elevernas kontakter med arbetslivet bör tas för vad de är: led i undervisningen, utbildningen, kvalificeringen - och användas som sådana. Då kan i bästa fall "arbetslivsanknytningen" innebära embryon till

en kvalificering som är en god förberedelse för såväl arbetskraftsförsäljning som verkligheten på arbetsplatserna.

Paradoxalt nog fungerar illusionen att man direkt kan förbinda skola med arbetsliv, och så att säga hoppa över relationen till arbetsmarknaden, i en riktning rakt motsatt den avsedda. Ty sänder man iväg skolelever till arbetsplatser och pryo- perioder utan att beakta att detta fortfarande är "skola", dvs led i utbildningen/kvalificeringen, blir i så fall den ofta omvittnade konsekvensen att lärarna efteråt är mer angelägna att ta igen de lektioner som "gått bort" än att bereda eleverna möjligheter att bearbeta sina nyvunna erfarenheter.

Själva uttrycket "arbetslivsanknytning" anger att skolan är *något annat* än "arbetsliv", vilket på sätt och vis är riktigt; skolan är förvisso en arbetsplats men eleverna är inte underkastade det i vårt samhälle normala arbetslivets, dvs lönarbetets, villkor och det blir de heller inte genom "arbetslivsanknytning" typ studiebesök, praktikperioder etc. Däremot, och det är intressant, skaffar sig eleverna oftast egna erfarenheter av det "verkliga" arbetslivets villkor, dvs erfarenheter av att sälja sin arberskraft och underkastas lönarbetets villkor, nämligen genom helgarbete och feriearbete. Dessutom har de andra erfarenheter av lönarbetets villkor; sådana som föräldrar och andra förmedlar, egna erfarenheter av lönarbetarfamiljens villkor samt exempelvis ett antal års upplevelser av hur lärararbetet fungerar när det är lönarbete. Vidare vistas de dagarna i ända i en institution, skolan, till vars uppgifter hör att kvalificera och sortera arbetskraft. Det är ett mysterium att skolan nästan aldrig tar fatt i de möjligheter till undervisning om lönarbetets villkor, som alla dessa erfarenheter sammantagna erbjuder. Det borde ligga närmare till hands än att knyta alltför stora förhoppningar till mer eller mindre konstgjorda varianter av "arbetslivsanknytning".

Detta var några mer praktiska synpunkter. Också när det gäller utbildningsforskningen tror jag det blir nödvändigt att skilja mellan arbetsmarknadskrav och arbetsplatskrav för att vi skall kunna utveckla en fruktbar kvalifikationsforskning (dvs forskning bl a om hur utbildningen förbereder för - kvalificerar för - arbetslivet).

I den nu aktuella diskussionen om forskning om utbildning och arbetsliv används orden ofta så att *arbetsmarknad* är sådant ekonomer sysslar med och *arbetsplatser* eller arbetsliv sådant som t ex industrisociologer undersöker; eller också kallas arbetsmarknadsproblem makroperspektiv och arbetsplatsproblem mikroperspektiv. Men det är nog att låsa sig i olika forsknings-traditioner i stället för att utgå från hur verkligheten ser ut, själva undersökningsobjektet. Jag föreslår alltså att man reserverar termen arbetsmarknad för den marknad där arbetskraften köps och säljs.

Man förbiser ofta att flertalet ansatser till kvalifikationsanalyser, liksom i stort sett alla prognoser, behovsanalyser, avnämrandeundersökningar etc egentligen inte alls (annat än indirekt) gäller arbetsplatskraven. De registrerar i stället olika slag av arbetsmarknadskrav, antingen krav formulerade av arbetskraftens köpare eller brukare (som i avnämrandeundersökningarna) eller också statistik byggd på ett antal anställningar som faktiskt ägt rum (som i undersökningar av vilka människor som får vilka arbeten) - och dessa anställningar betingas av arbetsmarknadsförhållanden; relationer mellan parterna samt övriga mer eller mindre institutionaliserade förhållanden, vilka utgör arbetskontraktets förutsättningar.

Arbetsmarknadskraven stämmer nödvändigtvis inte överens med vad arbetsplatsen fordrar. Det är exempelvis sannolikt att en krympande arbetsmarknad och/eller en utbildningsexpansion leder till ökande arbetsmarknadskrav (köparens marknad), samtidigt som den kvalifikationsnivå som den konkreta arbetsprocessen förutsätter

mycket väl kan vara oförändrad eller till och med sjunka. För 15 år sedan räckte det med realexamen för att få anställning som banktjänsteman, i dag krävs minst treårig gymnasieskola, samtidigt som arbetet i vissa avseenden blivit mindre komplicerat. En väg att empiriskt komma åt arbetsmarknadskravens innebörd, och överskrida den enbart statistiska registreringen, är undersökningar av rutiner för hur anställningar faktiskt går till och vilka agenter som har vilka krav i samband med anställningar; typ Ingela Bayramoglu: Akademikerna och industrin (Soc. institutionen, Göteborg 1976), som visar att företagens representanter uttrycker skilda krav på arbetskraften beroende på var i företagets arbetsdeltasystem de hör hemma. Cheferna högre upp i hierarkierna hävdar ofta att formella kvalifikationer spelar mindre roll, så även personalchefer, medan driftsingenjörer, avdelningschefer etc gärna vill att nyanställda tjänstemän (i likhet med dem själva) har civilekonom- eller civilingenjörsutbildning eller dylikt.

När pedagoger och utbildningsplanerare efterlyser kvalifikationsforskning avser de vanligen undersökningar av arbetsplatskrav. De vill veta mer om arten av de arbetsuppgifter som väntar eleverna och för vilka utbildningen skall förbereda. Sådana analyser är sällsynta i Sverige och obefintliga inom pedagogisk forskning. Att inventera vad som finns hos Industriförbundet och på annat håll vore en angelägen uppgift - de flesta metoder som kommit till användning i pedagogiska sammanhang (frågeformulär till avnämare, longitudinella undersökningar av arbetskraftens rörlighet korrelerad till exempelvis social bakgrund eller examina och andra formella "kvalifikationer" etc) gäller som nämnts knappast arbetsplatskraven utan snarare arbetsmarknadskraven, dvs villkoren för arbetskraftsförsäljningen.

Men hur skall man bära sig åt för att undersöka arbetsplatskraven? De mer systematiska svenska undersökningarna av utvecklingen på arbetsplatserna, som t ex Bertil Gardells inflytelse-

rika undersökningar eller de kvalifikationsundersökningar som de senaste åren kommit igång vid Tekniska Högskolan i Luleå, Arbetslivscentrum i Stockholm, Sociologiska institutionen i Uppsala, gäller egentligen inte omedelbart kvalifikationsutvecklingen i betydelsen utvecklingen av kraven på de anställda. I stället gäller de teknikens och arbetsorganisationens utveckling, eller som i sociotekniken försök att undersöka hur tekniken är rambetingelse för arbetsorganisationens utveckling osv.

Bland annat i Västtyskland har det däremot utvecklats en ganska bred kvalifikationsforskningstradition i den nämnda betydelsen under 1970-talet. För den som är obekant med den traditionen skall jag exemplifiera med den mest inflytelserika av undersökningarna, nämligen Horst Kerns och Michael Schumanns omfattande pionjärundersökning som slutrapporterades 1970⁶.

Kern och Schumann intensivt studerade nio företag som genomgått stora tekniska förändringar under efterkrigstiden och som representerade ett brett spektrum av industriell produktion och de var verkligen på jakt efter hur kraven på arbetskraftens kvalifikationer förändrats. Jag skall nämna två av deras viktigaste resultat.

De fann att en omfattande *dekvalificering*, dvs sänkning av kraven på arbetskraftens kvalifikationsnivå, ägt rum under 1960-talet. Det gällde majoriteten av arbetena. För en visserligen växande men dock minoritet hade däremot kvalifikationsnivån höjts. Det här brukar kallas Kern/Schumanns *polariserings*-tes. Då detta resultat blev känt var det överraskande för många. T ex i amerikansk industrisociologi härskade uppfattningen att utvecklingen av teknologin tvärtom innebar ökande kvalifikationskrav (Harry Bravermans bok om "arbetets degradering" publicerades först fyra år senare). Och fortfarande förefaller den uppfattningen dominera i östeuropeisk utbildningsekonomisk litteratur.

I samband med den här förändringen av kvalifikationsnivån skedde enligt Kern och Schumann en förändring i vilka *slag* av kvalifikationer som behövdes; det var nämligen de kvalifikationskrav som hade direkt samband med de konkreta arbetsuppgifterna som sänktes. Andra slag av kvalifikationer fick ökad betydelse, nämligen krav om flexibilitet, förmåga att snabbt anpassa sig till nya arbetsförhållanden, förmåga till abstrakt hypotetiskt tänkande, förmåga att observera förändringar i ett komplext signalsystem, förmåga att leva sig in i komplexa tekniska sammanhang, personligt ansvar.

Kern och Schumanns undersökning har utsatts för en del kritik, främst för att de tenderar att betrakta teknikens och arbetsorganisations utveckling så att säga som yttersta orsak till nya kvalifikationskrav, och inte går därbakom till de ekonomiska drivkrafterna. Det är en kritik vars berättigande de medgivit i senare arbeten⁷. Man måste också notera att deras undersökning har begränsad räckvidd; de undersökte bara produktion. Andra som även granskat offentliga sektorn har funnit att där har kvalifikationskraven ökat i vissa avseenden⁸. Vidare är deras undersökningsperiod 60-talet med dess högkonjunktur. I dag ser de kvalificeringsproblemet annorlunda ut i och med arbetslösheten.

Jag har nämnt Kern och Schumann som exempel på vad kvalifikationsforskning kan innebära. Såvitt jag förstår måste kvalifikationsbegreppet vara centralt för alla resonemang om förhållandet mellan utbildning och arbetsliv. Det behövs kvalifikationsundersökningar från både "utbildningens håll" och "arbetslivets" för att vi skall få grepp om detta förhållande. Kvalifikationsforskningsstrategier som t ex Kern och Schumann representerar visar egentligen bara vilka krav vissa arbetsuppgifter ställer, inte vilka faktiska kvalifikationer människor besitter eller bibringas i utbildningen.

Det är egentligen förvirrande att tala om att arbetet "dekvalificeras". Det finns nämligen inget nödvändigt samband mellan *kvalificerad* (med högt försäljningsvärde, välutbildad) *arbetskraft* och *komplicerat arbete*, vilket vore bättre termer. Det kan exempelvis vara så att kraven på arbetskraftens kvalifikationer ökar om det är brist på arbetstillfällen (arbetsmarknadskraven ökar; det är "köparens marknad") utan att arbetsuppgifterna för den skull behöver bli mer komplicerade. Den distinktionen är det viktigt att hålla i minnet när nu diskussionen om huruvida kvalifikationsnivån höjs eller sänks tycks betyda en del i Sverige. Som Mac Murray gjort mig uppmärksam på tycks de som menar att kvalifikationskraven höjs (t ex de som vill bota ungdomsarbetslösheten med hjälp av utbildning) egentligen intressera sig för arbetsmarknadskraven, för villkoren för arbetskraftsförsäljningen. De som däremot hävdar att kvalifikationskraven sänks, att arbete töms på innehåll, tycks snarare se till arbetsplatskraven. Och då är vi tillbaka till utgångspunkten, att det kan vara skäl att inte tala om arbetsliv i största allmänhet när vi diskuterar relationen till utbildning, dvs kvalifikationsproblemet, utan att i stället göra en skillnad mellan kvalificering för arbetsmarknad och kvalificering för arbetsplatser.

REFERENSER

1. Philipson, D: Kapitalfunktioner och arbetarnas ställning, Linköping, Studies in Management and Economics, Dissertations. No 3, Linköping 1980
2. Christiansson, L & Andersson, S: Ett lokalt skolväsen och dess relation till närsamhälle och industri - en probleminventering, Stockholm, Skolöverstyrelsen/Liber 1975
3. PUKKS utläses: Praktiktillknnyttede ungdomsuddannelsers kapacitets-, kvalifikations- og socialiseringsfunktioner. Projektet är förlagt till Institut for Uddannelse og socialisering, Aalborg Universitetscenter. Det skall försöka att på många nivåer - från klassrumsobservationer till profittkvotens fallande tendens - beskriva de lokala villkoren för samband yrkesutbildning - arbetsliv i regionen kring Aalborg.

4. För en aktuell kritisk diskussion av utvärderingsmetoder se Franke-Wikberg, S & Lundgren, U P: Att värdera utbildning, Vol 1, Stockholm, Wahlström & Widstrand 1980
5. De följande tankarna finns även formulerade i ett diskussionsinlägg i Forskning om utbildning 2 1980
6. Kern, H & Schumann, M: Industriarbeit und Arbeiterbewusstsein. Forschungsprojekt des Rationalisierungskuratoriums der Deutschen Wirtschaft (RKW), Frankfurt/M 1970 (Nytgåva som edition Suhrkamp 907, Frankfurt/M 1977) Kern & Schumanns undersökning har här i landet kommenterats i Helgeson, B m fl: Teknik, kvalifikation och arbetsorganisation. En förstudie, Luleå Högskolan i Luleå, Teknisk rapport 1979:10T samt i Broady, D: Utbildning och politisk ekonomi, Stockholm, Högskolan för lärarutbildning 1978. I Helgeson m fl a a finns en redogörelse för Kerns & Schumanns beskrivningsinstrument och resultat, samt en jämförelse med James Brights och Bertil Gardells beskrivningsinstrument. I Broady a a finns en översikt över den diskussion och fortsatta kvalifikationsforskning, som i Förbundsrepubliken följde efter Kern & Schumanns pionjärbete.
7. Kern, H & Schumann, M: Der Soziale Prozess bei technischen Umstellungen, Frankfurt 1972 (en sammanfattning av den nämnda stora RKW-undersökningen), Kern, H & Schumann M: Zum politischen Verhaltenspotentiale der Arbeiterklasse, i Meschkat, K & Negt, O (Hg): Gesellschaftsstrukturen, Frankfurt/M 1973, samt förordet till nytgåvan i edition Suhrkamp av Industriarbeit und Arbeiterbewusstsein 1977
8. Exempelvis Chaberney, A & Gottwald, K i Gutachten und Studien der Bildungskommission, Band 57, s 79 - 159, Stuttgart 1976

Enligt utsändningslista

Konferens om Skola - Arbetsliv
(4 bilagor)

SÖ, byrå L 3:1 inbjuder härmed på uppdrag av Pedagogiska nämnden till konferens om problemområdet Skola-Arbetsliv.

Tid: 1980-04-17--18

Plats: STAR-HOTEL
Älvsjö, intill Mässhallarna
Telefon 08 - 99 02 20

Innehåll

Syftet med konferensen är att för det första teoretiskt belysa några av de problem som är förknippade med försöken att närma skola och arbetsliv till varandra.

Ett andra syfte med konferensen är att ge inblick i pågående forskning inom problemområdet skola - arbetsliv. Slutligen kommer den hearing som SÖ:s pedagogiska nämnd inbjuder arbetsmarknadens parter till förhoppningsvis att ge värdefulla synpunkter till forskare på området om vilka problem som politiker och arbetsmarknadens parter betraktar som de viktigaste att få belysta genom forskning.

SÖ bekostar helinackordering för deltagarna samt resekostnadsersättning och traktamente under res-tiden enligt Allmänna resereglementet. I förekommande fall utgår ersättning för mistad lön enligt intyg. SÖ-tjänstemän nyttjar egna resekonton. Anmälan görs på bifogad blankett senast 1980-04-11.

På skolöverstyrelsens vägnar

Ulla Riis

Lennart Linell

Bilageförteckning

1. Program
2. Utsändningslista
3. Anmälningsblankett
4. Turlista

SKOLÖVERSTYRELSEN
L 3:1
L Linell

PROGRAM

1980-03-27

Dnr L 80:216

1980-04-17

- Kl 10.00 Donald Broady: Utbildning - arbetsmarknad - arbetsplatser. Något om forskning om sambanden mellan skola och arbetsliv.
- Kl 11.00 Edmund Edholm: Innehållet i och inriktningen av skolans yrkesorientering.
- Kl 12.00-13.00 LUNCH
- Kl 13.00 Carl Asemar: Översikt över forskning om SYO-verksamheten med utgångspunkt från projektverksamheten vid pedagogiska institutionen vid Umeå universitet.
- Kl 14.00 Rune Axelsson: Utbildning - arbete. Några preliminära resultat från projektet UTGY (Utvärdering av gymnasieskolans teoretiska linjer).
- Kl 15.00-15.30 KAFFEPAUS
- Kl 15.30 Gruppdiskussioner
- Kl 17.30 MIDDAG
- Kl 19.00 Fortsättning av gruppdiskussioner

1980-04-18

- Kl 09.00 Hearing med arbetsmarknadens parter. Representanter för TCO, SAF, SACO etc.
- Kl 10.30-10.45 KAFFEPAUS
- Kl 10.45 Fortsättning av hearingen.
- Kl 12.00-13.00 LUNCH
- Kl 13.00 Konferensen slut. Pedagogiska nämnden sammanträder.

Sören Berggren, HAO
Hans Fogelström, LO
Björn Grünwald, SAF
Lennart Larsson, TCO
Sten Markusson, SACO
Barbro Mellberg, TCO

Bengt Abrahamsson, ALC
Eskil Björklund, UHÄ
Anders Broström, ALC
Ingrid Fredriksson, Gymnasie utr
Elisabeth Näsman, ALC
Mac Murray, Gymnasie utr

Skoldirektörerna
Stig Almstedt, Hedemora
Börje Andersson, Ludvika
Nils Brorsson, Mora
Sven Flodin, Avesta
Sixten Nordström, Borlänge
Sven Selling, Falun
Erik Sethson, Strömsund
Nils Westberg, Västervik
Lennart Christiansson, Länskolnämnden i Falun

Rune Axelsson, PeU
Donald Broady, HLS
Edmund Edholm, Lärarhögskolan Umeå univ
Kerstin Halldin, PeLi
Sverker Lindblad, PeU
Börje Lindblom, Yrk ped inst Malmö
Bo Lindensjö, Statsvet inst Sthlm
Gunnel Lindh, HLS
Torsten Madsén, PeL
Kerstin Mattsson, HLS
Lennart Nilsson, PeG
Gerhard Nordlund, PeUm
Staffan Selander, HLS
Magnus Söderström, PeU
Sigbrit Franke Wikberg, PeUm
Carl Åsemar, PeUm

Lillemor Andersson, SÖ
Mats Björnsson, SÖ
Bertil Bucht, SÖ
Gun Cardell, SÖ
Hans Hamber, SÖ
Gunnar Hemlin, SÖ
Jan Jansson, SÖ
Lennart Lindh, SÖ
Christer Lundberg, SÖ
Klas Lundmark, SÖ
Esse Löwgren, SÖ
Inger Netsmar, SÖ
Ingegerd Odmark, SÖ
Ulla Riis, SÖ
Kerstin Thorsie, SÖ

Pedagogiska nämnden, 14 pers

1980-03-27

Dnr L 80:216

Konferens om Skola - Arbetsliv

Var vänlig återsänd detta formulär så snart som möjligt, dock senast 1980-04-11 till

Lennart Linell
Skolöverstyrelsen
Byrå L 3:1
106 42 STOCKHOLM

Telefon 08 - 14 06 60 ankn 2274

Namn:

Adress:

Arbetsadress:

Telefon arbetet:

Jag önskar rum på STAR-HOTEL 16-17/4

17-18/4

SKOLÖVERSTYRELSEN

Pedagogiska nämnden

Deltagarlista vid Pedagogiska nämndens konferens om
Skola-Arbetsliv i Älvsjö den 17 - 18 april 1980

Abrahamsson, Kenneth, byrådirektör, Universitets- och högskole-
ämmbetet

Almstedt, Stig, skoldirektör, Hedemora

Andersson, Börje, skoldirektör, Ludvika

Andersson, Lillemor, projektsekreterare, Skolöverstyrelsen

Axelsson, Rune, projektledare, Pedagogiska institutionen, Uppsala

Björklund, Eskil, avdelningsdirektör, Universitets- och högskole-
ämmbetet

Broady, Donald, forskare, Högskolan för lärarutbildning, Stockholm

Cardell, Gun, expert, Skolöverstyrelsen

Eriksson, Ingrid, byrådirektör, Universitets- och högskoleämmbetet

Edholm, Edmund, expert, Pedagogiska institutionen, Umeå

Fast, Catarina, expert, Skolöverstyrelsen

Flodin, Sven, skoldirektör, Avesta

Fredriksson, Ingrid, expert, Gymnasieutredningen

Gamfeldt, Björn, projektsekreterare, Skolöverstyrelsen

Gillström, Åke, skoldirektör, Pedagogiska nämnden

Halldén, Kerstin, studerande, Pedagogiska institutionen, Linköping

Hemlin, Gunnar, skolkonsulent, Skolöverstyrelsen

Härnqvist, Kjell, professor, Pedagogiska nämnden

Jansson, Jan, expert, Skolöverstyrelsen

Jansson, Karin, byrådirektör, Skolöverstyrelsen

Linell, Lennart, projektsekreterare, Skolöverstyrelsen

Lundgren, Ulf, professor, Pedagogiska nämnden

Lundmark, Klas, skolkonsulent, Skolöverstyrelsen

Madsén, Torsten, forskare, Pedagogiska institutionen, Lund
Moberg, Rune, syo-konsulent, SSA-rådet, Falun
Murray, Mac, departementssekreterare, Utbildningsdepartementet
Nilsson, Ingemar, skoldirektör, Falun
Nilsson, Johnny, kommunalrådssekreterare, Pedagogiska nämnden
Nordstrandh, Ove, lektor, Pedagogiska nämnden
Noring, Siv-Inger, förste byråsekreterare, Skolöverstyrelsen
Odmark, Ingegerd, avdelningsdirektör, Skolöverstyrelsen
Richardson, Gunnar, docent, Pedagogiska nämnden
Riis, Ulla, avdelningsdirektör, Skolöverstyrelsen
Sandell, Ulla, kommunalråd, Pedagogiska nämnden
Selander, Staffan, forskare, Högskolan för lärarutbildning,
Stockholm
Söderberg, Erik, redaktör, Pedagogiska nämnden
Westberg, Nils, skoldirektör, Västervik
Wätterstrand, Bo, skoldirektör, Strömsund
Åsemar, Carl, projektledare, Pedagogiska institutionen, Umeå

I plenardiskussionen den 18 april deltog dessutom:

Bergström, Sören, HAO
Engman, Ove, SACO/SR
Möller, Cecilia, TCO

Grupp I

Kjell Härnqvist, ordförande
Erik Söderberg
Kenneth Abrahamsson
Stig Almstedt
Catarina Fast
Staffan Selander
Carl Åsemar

Grupp IV

Gunnar Richardson, ordförande
Gun Cardell
Edmund Ekholm
Ingrid Eriksson
Jan Jansson
Rune Moberg
Bo Wätterstrand

Grupp II

Johnny Nilsson, ordförande
Börje Andersson
Rune Axelsson
Gunnar Hemlin
Klas Lundmark
Mac Murray

Grupp V

Åke Gillström, ordförande
Ulla Sandell
Ingrid Fredriksson
Kerstin Halldén
Ingemar Nilsson
Ulla Riis
Nils Westberg

Grupp III

Ove Nordstrandh, ordförande
Donald Broady
Sven Flodin
Lennart Linell
Torsten Madsén
Ingegerd Odmark